

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA BAXT KONSEPTINING FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA IFODALANISHI

Haydarov Anvar Askarovich,
BuxDu professori

Yodgorova Maftuna Ulug'bekovna,
I bosqich magistr
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.04.2.029>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunning dolzarb mavzularidan birikonsept tushunchasi hamda baxt konseptining ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarda ifoda etilishi yoritilgan. Harbirmillatda konseptlar o'sha xalq urf-odatlarini, an'analari, dini va tilidan kelib chiqqan holda farqlanadi. Ammo ba'zi tushunchalar umumiy ma'no kasb etishi ham mumkin. Quyida shunday konseptlardan biri baxt konsepti ingliz va o'zbek tillarida tahlil qilamiz. Kalit so'zlar: konsept, frazeologizm, ibora, metafora, milliylik, milliy-madaniy.

ОТРАЖЕНИЕ КОНЦЕПТ СЧАСТЬЯ НА АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ ВО ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦАХ

Хайдаров Анвар Аскарлович,
БГУ профессор

Едгорова Мафтунa Улугбековна,
БГУ магистр

Аннотация. В данной статье освещается одна из актуальных тем сегодняшнего дня концепт, а также выражение концепт счастье во фразеологизмах на английском и узбекском языках. В каждой нации концепт различаются в зависимости от обычаев, традиций, религии и языка этого народа. Но некоторые концепты также могут иметь общее значение. Ниже мы разберем одно из таких концепты счастья на английском и узбекском языках. Ключевые слова: концепт, фразеологизм, словосочетание, метафора, национальностью, национально-культурная.

EXPRESSION OF THE CONCEPT OF HAPPINESS IN PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Haydarov Anvar Askarovich,
BSU professor

Yodgorova Maftuna Ulugbekovna,
1st grade Master student

Abstract. This article covers the notion of concept, which is one of the relevant topics of today, and the expression of the concept of happiness in phraseological units in English and Uzbek. In each nation, concepts are differentiated based on the customs, traditions, religion, and language of that people. But it is also possible that some concepts acquire a common meaning. Below we will analyze the concept of happiness in English and Uzbek languages.

Keywords: concept, phraseologies, phrase, metaphor, nationality, national-cultural

Kirish. Bugungi zamonaviy tilshunoslikning dolzarb mavzularidan biri – konseptdir. Konsept atamasi XX asrning 90-yillariga kelib keng qo'llanila boshlagan. U tushuncha so'zi bilan ma'nodosh bo'lsada, ayrim holatlarda bir-biri bilan farqlanadi va kengroq ma'nolarni o'zida ifoda etadi. Konsept nafaqat iyerarxik tizimning lingvomadaniy sohalariga asoslanib qolmay, balki biror bir xalq madaniyatini o'zida aks ettiradi. Konsept – insonning bilim va tajribasi namoyon bo'ladigan va u bilan o'z faoliyatini ko'rsatadigan abstrakt birlikdir. Kognitivtilshunoslikinsonningtafakkuriqandayrivojlanishinio'rganadi. Dolzarbli. Dunyoni tushunish va uni til orqali o'rganishni tadqiq etuvchi sohadir.[4;45] So'zlar ularning ma'nolari va ularningkonseptlarma'nolariorqalimunosatini o'rganadi.Zamonaviykognitivtilshunoslikning vujudgakelishiamerikalikolimlarJ.Miller,J.Bruner,J.Lakoff,R.Langakervaboshqalarningilmiy ishlaribilanbog'liq. Konsept kognitiv lingvistikaning markaziy tushunchasidir.Tilshunoslikda “konsept” atamasiXXasrningbirinchiyarmidapaydobo'ldi.Hozirgaqadarushbuatama uchun yagona izoh tilshunoslikda mavjud emas.N.D.Artyunovaning fikricha, “Konsept insonni o'rab turgan olamni anglashnatijasidaorttirilganbilimlariyg'indisivatajribasidamavhumbirlikninamoyon etadi”.Harbirmillatda konseptlar o'sha xalq urf-odatlarini, an'analari, dini va tilidan kelib chiqqan holda farqlanadi.[6;22]

Tahlil va natijalar. Yuqoridagi fikrlarga ko'ra “Baxt” konseptini kognitiv nuqtayi nazaridan tahlil qilamiz. Baxt terminiga o'zbek tili izohli lug'atida quyidagicha ta'rif berilgan: Baxt- kishining o'z faoliyat natijalaridan, hayotda qo'lga kiritgan yutuqlaridan to'la qoniqishi, yashash tarzidan mamnunligi, muayyan maqsadga yetgani, orzu umidning ushalihi sifatida namoyon bo'ladigan ma'naviy ahloqiy tushuncha. [3;178] Boshqa ma'nosi esa, hayot (turmush)dan to'la mamnunlik va bearmonlik holati; saodat, qut. El-yurt saodati, butun insoniyat farog'ati haqida qayg'urish insonni baxt tomon yetaklaydi. Baxt havoda esmaydi, u ko'p mehnat qilgangagina nasib etadi, Har bir shaxs o'z baxt-saodati ijodkoridir. Baxtiyorlik hamma uchun bir qolip va andoza bo'lavermaydi. Uni inson o'z ilmi, dunyoqarashi, tushunchasi va e'tiqodiga ko'ra belgilaydi. Baxtni bir ma'noda “Inson orzularining ushalihi” deb talqin etish mumkin.”[7;85] Baxt leksemasiningvariant aspekti invariant jihatidan keng.Ya'nibaxtso'zininginvarianti“kishininghayotdanto'laqoniqishholati” bo'lsa,insonlarninghayotdanto'laqoniqayotganlarinibilishdarajalariturlikanligihisobigavariantlarihamko'p:“baxt – sog'lik”, “baxt – mavjudlik”, “baxt – sevgi”, “baxt – xotirjamlik”, “baxt – oila”, “baxt – bu xursandchilik” kabi. Ushbu fikrimizni dalillashi mumkin bo'lgan quyidagi matnga e'tibor qarating: Agar baxt haqida o'ylasam, o'sha uyimizni ko'p eslayman. Bittagina xonada yashardik. Biz uchun hech qanday g'am-tashvish yo'q edi. O'sha shirin damlardan o'tadiganini men hali uchratgim yo'q. Senam shuni hech o'ylaysanmi?[2;18-30]

Baxt, madaniyatlar va tillardan ustun bo'lgan qiyin, ammo qadrlil tuyg'u, turli xil lingvistik landshaftlarda turli shakllarda o'z ifodasini topadi. Belgilangan ma'nolarga ega so'zlar va iboralardan tashkil topgan ushbu birliklar jamiyatning qadriyatlarini, e'tiqodlari va ustuvorliklari to'g'risida tushuncha beradi. Til jamiyatning qadriyatlarini va ustuvorliklarini aks ettiruvchi oyna bo'lib xizmat qiladi. Frazeologik birliklar yoki idiomatik iboralar madaniy tushunchaning boy manbaidir. Masalan, ingliz tilida «on cloud nine» yoki «walking on sunshine» kabi iboralar insonning baxtdan porlayotgan holatlari yoki yorqin hayot tajribalari bilan bog'liqligini yorqin aks ettiradi. Ko'pgina frazeologik birliklarda baxtning mohiyatini yetkazish uchun metafora va yorqin tasvirlar qo'llaniladi. Baxt bilan bog'liq frazeologik birliklar ko'pincha farovonlik atrofida ijtimoiy tuzilmalar va umidlarni aks ettiradi. Baxt, hamma tomonidan orzu qilinadigan holat, ingliz tilida turli yo'llar bilan o'z ifodasini topadi. Ushbu lingvistik landshaftning maftunkor jihatlaridan biri bu baxtning mohiyatini yorqin qamrab oladigan frazeologik birliklarning ko'pligi, rang-barang idiomatik iboralarning mavjudligidir. Baxt haqida gap ketganda, bu evfemizmlar ko'pincha tilga olinadi:

“Tickled pink”- I suggest picking some flowers for your girlfriend. I'm sure she'll be tickled pink and she won't refuse your proposal.[1;45]

«On cloud nine»- He was on cloud nine after she agreed to marry him. kabi iboralar

quvonch va shodlikning yorqin holatlarini ifodalaydi. Bu iboralar nafaqat baxt tuyg'usini bildiradi, balki kundalik suhbatga quvonch hissini ham qo'shadi. Metaforalar tildagi emotsional-ekspressivlikni kuchaytiruvchi vositalar bo'lib, murakkab his-tuyg'ularni yorqin tasvirlar orqali yetkazishga imkon beradi. O'zbek tilida ham shunga o'xshash his-tuyg'ular "boshi ko'kka yetdi", "do'ppisini osmonga otdi" kabi idiomatik iboralar orqali ifodalanadi. Bu iboralar insonlarning baxtdan porlayotganini aks ettiradi, quvonch va minnatdorchilik lahzalarini qadrlash muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu lingvistik birliklar o'zbek dunyoqarashi haqida tushuncha beradi, baxt, osoyishtalik va quvonch bilan to'la hayotga bo'lgan chuqur istakni ochib beradi. Baxt tushunchasini ingliz va o'zbek tillarida ifodalashda metafora va ramziylik kuchli rol o'ynaydi. Ingliz tilida «in seventh heaven» yoki «on top of the world» kabi iboralar iliqlik, yorqinlik va ijobiylik tuyg'ularini uyg'otish uchun metaforadan foydalanadi. Ushbu metaforalar baxtning o'zgaruvchan kuchini ta'kidlab, hayotimizni quvonch va nur bilan yoritadi. O'zbek tilida shunga o'xshash his-tuyg'ular "baxt dengizida suzish" yoki «baxtdan sarmast» kabi metaforik iboralar orqali ifodalanadi. Baxtning ifodasi tillar va madaniyatlarda turlicha bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ba'zi mavzular va motivlar universal bo'lib qolmoqda. Ingliz va o'zbek tillarida baxt ifodalari ko'pincha sevgi, do'stlik va oilaviy hotirjamlik mavzularida aylanadi. Yaqinlaringiz bilan vaqt o'tkazish quvonchi bo'ladimi yoki o'z maqsadlariga erishishdan qoniqish bo'ladimi, baxt-bu lingvistik va madaniy chegaralardan oshib ketadigan umuminsoniy tajriba. Ingliz tili frazeologik birliklarning butun guruhini "baxtli vaqt, hayotdagi baxtli vaqt" umumiy ma'nosiga ega bo'lib, har bir alohida frazeologik birlikda ko'rsatilgan, baxtli kun, baxtli ikki hafta, baxtli daqiqa, baxtli vaqtni bildiradi: day out –eng yaxshi kun (hayotdagi); g'alaba kuni halkyon kunlari -sokin, osoyishta kunlar, baxtli vaqt [halcyon -qirollik; bu. qadimiy rivoyatga ko'ra, qirol baliqchi qishki kun to'xtashi paytida dengizda suzib yurgan uyada jo'jalarini chiqargan va o'sha paytda dengiz taxminan ikki hafta davomida butunlay tinch edi]; a high spot –baxtli daqiqa, ajoyib voqea; red-letter day (qizil harflar bilan belgilangan kun)-tantanali, quvonchli, baxtli, unutilmas kun [asl. kalendarida qizil rang bilan belgilangan davlat bayrami]; sweet seventeen –baxtli qiz vaqti (o'n etti yosh). [5;201]

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillarida baxt ifodasi insonning his-tuyg'ulari va kechinmalari haqida ajoyib tasavvur beradi. Iboralar, madaniy tushunchalar, metafora va ramziylik orqali biz baxtning mohiyatini barcha murakkabligi bilan qamrab olamiz. Tillar va madaniyatlararo baxtga intilish abadiy va universal izlanish bo'lib qoladi va bizni quvonch, mamnunlik va qoniqish bilan to'la hayotga bo'lgan umumiy istagimizda birlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Fictional character: Vincent Crummies". "Nicholas Nickleby", www. imd.com.2002. 45p.
2. Hakimova, M. K. 2021. "Abstract nouns meaning «situation state» in uzbek". Uzbekistan: Language and Culture 2: 18-30b.
3. O'zbek Tilining Izohli Lug'ati (B) "O'zbekiston milliy ensklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. Toshkent.-1996.178b.
4. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. Jizzax. Sangzor nashriyoti.2006, 45b.
5. The Pan Dictionary of Synonyms and Antonyms/ed. by L. Urdang, M. Manser. London; Syd-ney: Pan Books: Laurence Urdang Inc. 1980. 201p.
6. Tursunov, M. (2022). Proverb as an essential lexical unit representing national culture and identity. Центр научных публикаций (buxdu.Uz) 22b.
7. Z.M. Magrfova O'zbek tilining izohli lug'ati. M.-1981. 85b.